

T I J D S C H R I F T

VOOR

INDISCHE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE,

UITGEGEVEN DOOR HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN EN
WETENSCHAPPEN;

ONDER REDAKTIE DER HEEREN

Dr. P. Bleeker, J. Munnich en E. Netscher.

Met 26 platen: 152 figuur.

DEEL III.

J. van Linschoten

BATAVIA,
LANGE & Co.

1855.

V E R S L A G

VAN EEN ONDERZOEK DER

P O G G I - E I L A N D E N ,

in 1852, op 's Gouvernements last bewerkstelligd door den Luitenant ter zee 1^e klasse, Kommandant van Z. M. stoomschip *Hekla*,

Wijlen P. A. M. HINLOPEN,

en den Kontrolleur der 1^e klasse, destijds belast met het gezag te *Manna* (Benkoelen),

P. SEVERIJN.

De Poggi-eilanden (1), gelegen in eene N. N. W. en Z. Z. Oostelijke rigting, strekken zich uit, als:

Noord Poggi van 2° 32' tot 2° 52' en Zuid Poggi van 2° 50' tot 3° 20' zuider breedte en gemiddeld 100° 8' 46" oostertelengte van Greenwich, en zijn alzoo respectievelijk ruim 5 en 9 mijlen lang en 3 en 2 mijlen breed.

Dezelve zijn bewoond door een volk, dat zich door eigendommelĳkheid, aard, zeden en gewoonten van alle andere volken uit den Archipel onderscheidt, en hetwelk nog op den allerlaagsten trap van beschaving staat.

In gelaatsvorm en kleur hebben ze noch met de Java-

(1) De Poggi-eilanden maken een gedeelte uit van den Mantawei-groep, waarvan eene uitvoerige beschrijving is geplaatst in het Tijdschrift voor Indische Taal- Land- en Volkenkunde, deel I, bl. 399 en volg.

nen noch met de Maleijers veel overeenkomst. Levendig en vol vuur in hunne bewegingen, sterk en gespierd, zijn ze echter zachtvaardig en vreedzaam en niet ligt tot drift of toorn geneigd.

Hunne kleur is roodbruin en hunne trekken hebben iets joodachtigs en zijn vol uitdrukking. Het haar, dat eenigzins krullend is, dragen ze langer dan de Maleijers doch minder lang dan de Javanen en laten het los om het hoofd hangen. Sommigen, vooral jongelieden, versieren het hoofd met bloemen en bladeren.

Hunne kleeding bestaat bij de mannen uit een vijf nederlandsche duimen breed en drie ellen lang stuk boomschors (koeliet kajoe), waarmede ze zich, op eene zeer gebrekkige wijze, gedeeltelijk de schaamdeelen bedekken. Andere kleeding kennen de mannen niet; alleen wanneer zij ten strijde trekken, versieren zij zich met doeken, bloemkransen en al datgeene, wat slechts eenigzins geschikt is om aan het lijf gehangen te worden. De kleeding der vrouwen bestaat, binnen 's huis of in hare kampong, uit een kleedje van boomschors (koeliet kajoe) p. m. $1\frac{3}{4}$ el lang en $\frac{1}{2}$ el breed, hetwelk zij om het midden slaan. Hunne kampong verlatende en zich ter vischvangst of elders bevende, bedekken zij de borst en schaamdeelen met eenige uitgerafelde pisangbladeren, hetwelk 's morgens, wanneer die bladeren versch geplukt zijn, eene zeer aardige vertooning maakt, doch op den middag, wanneer de zon er lang op geschenen heeft en de bladeren zwart worden en beginnen te rotten, eene walgelijke lucht van zich geeft en zeer vuil staat. Sommige vrouwen, voornamelijk de jongere, bedekken alleen de schaamdeelen en laten het bovenlijf geheel ontbloot.

Vrouwen en mannen zijn zeer verzot op koralen, voornamelijk ligt blaauwe en witte, zoomede op koperdraad. De koralen dragen zij om den hals, soms tot eene hoc-

veelheid van vijf en meer nederlandsche ponden. Dun koperdraad wikkelen zij zich niet zelden tot 5 à 6 rollen om den buik, terwijl het dikke tot banden om armen en beenen dient.

Hun plantaardig voedsel bestaat uitsluitend in sago, kladdie, pisang en klappers. Voorts eten zij veel varkensvleesch (welke dieren ze zorgvuldig behandelen en die zich in menigte voortteelen), herten, kaaïmannen, slangen, leguanen, kikvorschen, inzonderheid apen en, in een woord, allerlei andere dieren, die zij maar op eene gemakkelijke wijze weten magtig te worden. Bovendien houden zij nog kippen, maar in zeer geringe hoeveelheden.

Zout, rijst en geld, zoomede schrift, zijn geheel onbekende dingen.

Verscheurende dieren, als tijgers, olifanten, rhinocerossen, enz. worden op de Poggi-eilanden niet aangetroffen; slangen echter, en daaronder groote soorten, zijn er in menigte.

Hunne kampongs liggen meestal diep landwaarts, in de onmiddellijke nabijheid van riviertjes en krekten. Wegen in het binnenland of aan de oevers zijn er volstrekt niet. Het gansche land is ondoordringbaar bosch, waarin men hier en daar eene opening gehakt en eene kampong gebouwd heeft.

Hoogst zonderling is het, dat mannen en vrouwen, voornamelijk de eersten, zich bijna over het gansche ligchaam tatouëren, hetwelk op de volgende wijze geschiedt. Wanneer de kinderen circa een jaar oud zijn, maakt men hiermede een' aanvang: eerst een ring om de beide enkels en daarna om de polsen. Drie jaren oud zijnde gaat men voort met onderscheidene strepen, soms tot tien toe, van de pols tot aan den elleboog te maken. Deze strepen zijn gewoonlijk eene halve duim breed.

Met het achtste jaar maakt men eene streep ter breed-

te van een duim van den navel tot aan de schaamdeelen, en tusschen 12 en 15 jaren neemt men een aanvang met den omtrek van een langwerpig driehoekig of vierkant schild, dat, voltooid zijnde, bijna de gansche borst bedekt. Vervolgens gaat men met kleine tusschenpozingen voort met het tatouëren van de handen tot aan de toppen der vingers en de ruggegraat, zijnde dit laatste eene regte streep van af den hals tot op de hoogte der heup, met kleine dwarsstrepen, respectivelijk $1\frac{1}{2}$ en $\frac{1}{2}$ duim breed. Daarna maakt men eene soortgelijke figuur aan de buitenzijde der beide beenen en te gelijker tijd eene streep op iedere wang van af de bovenlip tot aan den gorgel; eindelijk, wanneer dit alles verrigt is, gaat men voort met de borst te voltooijen, hetgeen meestal jaren lang duurt. De vrouwen zijn over het geheel minder getatouëerd dan de mannen. De handen zijn zulks in het geheel niet en de beenen slechts gedeeltelijk, ook hebben ze niet het langwerpig vierkant schild op de borst, hetwelk geen der mannen mist en waarop zij zeer veel prijs stellen. Dit tatouëren is zeer pijnlijk en gaat, voornamelijk bij kinderen, gewoonlijk van een jammerlijk geschreeuw vergezeld. Het geschiedt door middel van eene koperen naald, iets dikker dan eene gewone naald, bevestigd aan het uiteinde van een stokje een halve duim dik en nagenoeg eene palm lang. Met een ander stokje, aan het eene einde plat en minder dik dan het zoo even bedoelde, klopt men langzaam en bedaard de naald in het vleesch tot dat er bloed te voorschijn komt. Bij elke 50 wondjes houdt men even op, om de gekwetste deelen in te smeren met een mengsel van suikerrisap, roet van dammer en zeewater. Genezen zijnde ziet het er blaauw uit en verdwijnt nimmer, doch zij die het heel mooi verlangen, herhalen de bewerking soms tot 3 en 4 malen, wanneer het meer en meer donkerblauw of bijna zwart wordt. Personen die geheel getatouëerd zijn,

hebben gewoonlijk reeds den ouderdom van 45 à 50 jaren bereikt.

In elke kampong treft men eene gemeenschappelijke groote woning aan. Deze woningen zijn gewoonlijk van 150 tot 250 voeten lang doch meestal niet meer dan 30 à 36 voeten breed, stevig van planken en zware balken gebouwd en met atappen, die van de bladeren van den sago-boom vervaardigd worden, gedekt. In kampongs, die sterk bevolkt zijn, worden soms tot 3 en 4 dergelijke woningen aangetroffen. Buiten deze gemeenschappelijke woningen, die donker, somber en morsig zijn en waarin voortdurend, dag en nacht, een smeulend en rookend vuur wordt onderhouden, worden ook nog in elke kampong kleine huizen of hutten aangetroffen, die meestal door oude lieden en gehuwden bewoond worden. Over het geheel zijn hunne kampongs zeer vuil. Meestal kiezen zij laag terrein, hetgeen oorzaak is, dat, bijna het gansche jaar door, iedere kampong eenen modderpoel gelijkijkt.

Het onderling verkeer is gul, vriendschappelijk en zonder eenigen naijver; zelden hoort men van twist of vechtpartijen en nog zeldzamer van moorden of andere misdaden. Alleenlijk gebeurt het soms, dat er pogingen tot moord door middel van vergif, in de bereiding waarvan mannen en vrouwen beiden zeer sterk zijn, worden aangewend; doch de straf die zoodanigen misdadiger wacht, maakt dat dergelijke gevallen hoogst zeldzaam voorkomen. Stelen doen zij onder elkander nooit. Het gebeurt echter somwijlen, dat wanneer kleine prauwen ten handel komen, zij zich het een of ander op eene ongeoorloofde wijze trachten toe te eigenen, ja zelfs pogingen aanwenden, om de bemanning van zoodanige vaartuigen af te maken. Van daar dat de handelaren steeds zeer op hunne hoede zijn en nimmer veel volk te gelijk aan hun boord toelaten; doch aangezien zij eene zeer groote vrees voor vuurwapenen hebben, zoo is de

verlooning van eene pistool of een geweer meestal voldoende om hen in toom te houden.

Hunne wapenen bestaan uitsluitend in boog en pijl, waarmede ze zeer behendig weten om te gaan. De pijlen bestrijken zij met vergif, hetwelk uit den ipoeboom wordt verkregen. Versch bestreken zijnde, is de minste wond met een zoodanigen pijl aanstonds doodlijk, doch spoedig echter verliest dit vergif veel van deszelfs kracht en langzamerhand houdt het geheel op gevaarlijk te zijn. Buiten dit wapen, dat eigenlijk het inheemsche of nationale is, worden ook eene menigte pieken, kapmessen (parangs), dolkmessen en ook enkele krissen en andere inlandsche wapenen ingevoerd, zoodat bijna alle bewoners, buiten boog en pijl, ook nog met een ander wapen, meestal kapmessen, gewapend zijn. Ook de vrouwen en kinderen van beiderlei kunne verwijderen zich nooit ongewapend uit hunne woning of kampong.

Sieriekaauwen is bij de Poggi-bewoners geheel onbekend; van daar dat zij over het algemeen blinkend witte tanden hebben, die echter, om reden zij dezelve spits van onderen afwijlen, niet fraai kunnen genoemd worden. Bedwelmende dranken, als palmwijn enz. kennen ze niet.

Na deze algemeene beschrijving der zeden en gebruiken, zullen wij het meer wetenswaardige in afzonderlijke hoofdstukken hieronder doen volgen.

Bevolking. — De bevolking der Poggi-eilanden is uiterst gering en bestaat slechts uit 1650 zielen, die in de volgende kampongs verdeeld zijn, als:

Op Noord-Poggi.

Tekako, met 3 groote gemeenschappelijke en 60 kleine huizen
300 zielen

Sikaoeté	»	1	id.	id.	»	13	id.	50	id.
Batoe moenga	»	1	id.	id.	»	15	id.	50	id.
Silaboe	»	1	id.	id.	»	25	id.	100	id.
Simangienjan	»	1	id.	id.	»	21	id.	100	id.
Simatobé	»	1	id.	id.	»	9	id.	80	id.
Simangaja	»	1	id.	id.	»	20	id.	90	id.

totaal 770 zielen.

Op Zuid-Poggi.

Boeka moenga	1	id.	id.	»	13	id.	70	zielen
Simakalo	2	id.	id.	»	40	id.	200	id.
Simapopo	2	id.	id.	»	36	id.	200	id.
Teloepoeloi	1	id.	id.	»	14	id.	80	id.
Tabesoea	1	id.	id.	»	19	id.	100	id.
Laboean Java	1	id.	id.	»	21	id.	150	id.
Malokopa	1	id.	id.	»	10	id.	80	id.

totaal 880 zielen.

Deze getallen zijn natuurlijk niet geheel juist, doch komen der waarheid zeer nabij.

Buiten deze twee bevolkte eilanden Noord- en Zuid-Poggi- worden nog de volgende onbevolkte doch mede tot de Poggis behoorende en in derzelver onmiddellijke nabijheid liggende eilanden aangetroffen, als:

Bakat Pegoe.

Noesa Beraba.

Siroessoe.

Tanggool.

Sibaroebaroe.

Si Moengoe.

Si Oemang.

Tanoessa.

Poeloe sanding.

Sabla.

Malitau en

Maraba.

Op sommige dezer eilandjes, die veel minder boschrijk dan de beide grooten zijn, groeijen eene menigte klappers en pisang, die door de bewoners van Noord- en Zuid-Poggi daarop geplant zijn en die ze van tijd tot tijd komen plukken en inzamelen.

Bestuur. — Bestuur bestaat er op de Poggi-eilanden volstrekt niet. Wel hebben zij zich in de laatste jaren op aanraden van eenige handelaren, in elke doessoen een soort van hoofd onder den titel van »Pangeran" gekozen, doch deze hoofden, dat altoos bejaarde, ten volle en fraai getatouëerde menschen zijn, hebben hoegenaamd geenen invloed en zijn, in de meest volle beteekenis van het woord, slechts hoofden in naam. Een ieder verschaft zich zelve regt, doch daar zij, gelijk hierboven reeds gezegd is, vreedzaam en vriendschappelijk onder elkander leven, zoo gebeurt het zeldzaam dat er oneenigheden plaats hebben.

Boeten of andere straffen van welken aard ook zijn ten eenemale onbekend; met uitzondering alleen wanneer er vergiftiging of poging tot vergiftiging heeft plaats gehad. In zoodanige, echter hoogst zelden voorkomende gevallen, wordt de schuldige aangegrepen, een touw van rottan om den hals gedaan, door het gezamenlijke volk uit de kampong naar zee gesleept en zonder eenig mededoogen op eene barbaarsche wijze verdronken.

Wanneer er een moord geschiedt, hetgeen echter bijna nooit voorkomt, wordt de moordenaar genoodzaakt, de kampong te verlaten. Hij begeeft zich dan gewoonlijk naar

eene andere of soms ook naar een der onbewoonde eilanden, of dwaalt nu hier dan dáár rond.

Huwelijken. — Het sluiten van huwelijken, in den zin der Maleijers, Javanen en andere inlandsche volken, is bij de Poggijërs eene onbekende zaak. Zij leven in dat opzigt geheel naar welgevallen onder elkanderen. De gezamenlijke vrouwen zijn, als het ware, het eigendom der mannen, en de mannen wederkeerig dat der vrouwen. Een meisje zwanger zijnde, is het kind geheel en onverdeeld haar eigendom. De vader, die trouwens meestal onbekend is, heeft er nimmer eenig regt op.

Het gebeurt echter, dat wanneer de mannen geheel getatouëerd en derhalve tusschen de 40 en 50 jaren oud zijn, zij zich ééne afzonderlijke vrouw nemen; dit geschiedt volgender wijze. Zoodra partijen het omtrent het aan te gaan huwelijk eens zijn, geven zij er kennis van aan alle bewoners der kampong: vervolgens stappen zij beiden in een met bladeren en bloemen versierde sampang en begeven zich ter vischvangst. Na drie, vier, soms acht dagen terugkeerende, worden zij beschouwd gehuwd te zijn en de mannen hebben dan eerbied voor de vrouw even als de vrouwen voor den man. De kinderen, die de vrouw in de meeste gevallen mede ten huwelijk brengt, worden dan het eigendom van den man. Zoo ook indien deze kinderen (de meisjes) weder kinderen krijgen. Meestal gebeurt het, dat meisjes, die een of meer kinderen hebben, op zulk eene wijze worden ten huwelijk genomen en somwijlen ziet men ook, dat jongere mannen, wanneer zij wanen de vader van het een of ander kind te zijn, de moeder tot afzonderlijke en eenige vrouw nemen, doch in zoodanige gevallen zorgt hij zoo spoedig mogelijk volkomen getatouëerd te zijn, want, zoolang dit niet het geval is, mag hij niet trouwen of liever, zoude men geen eerbied voor zijne vrouw hebben.

De vrouwen, die zeer vroeg huwbaar zijn, zien er op

jeugdigen leeftijd van 12 tot 20 jaren, zeer lief, sommige zelfs bekoorlijk uit, doch zij worden vroeg oud en zijn gewoonlijk reeds in den mei des levens geheel verwelkt.

Jaloezij onder elkander bestaat er weinig of liever volstrekt niet; doch, ten aanzien van personen uit andere kampons of van vreemdelingen, zijn zij met de vrouwen meer op hunne hoede. Daar dit echter een algemeene karaktertrek des volks is, zoo gebeurt het zelden dat personen, mannen of vrouwen uit de eene kampong, met personen uit eene andere kampong, in naauwe aanraking komen.

Sommige handelaren, die lang op de Poggi's gevaren hebben en goed met het volk weten om te gaan, krijgen meestal, gedurende den tijd van hun verblijf, indien zij zulks verzoeken, eene vrouw aan boord, doch nimmer eene die reeds kinderen gehad heeft.

Vermakelijkheden. — Het eenige waaraan de Poggijërs zich met hartstogtelijkheid overgeven is de dans of het tandakken, hetwelk bijna op de wijze der Maleijers en andere volkeren geschiedt. Dobbelspelen, van welken aard ook, zijn bij hen geheel onbekend.

Begraving der lijken. — Het ter laatste rustplaats brengen der dooden heeft op twee manieren plaats. In sommige kampons begraaft men de lijken onder de aarde, doch niet dieper dan een of hoogstens een en een halve voet. In de meeste kampons geschiedt dit volgender wijze: het lijk wordt onmiddellijk nadat de geest het ligchaam verlaten heeft, door eenige mannen, gewoonlijk nabestaanden van den overledene, opgenomen en naar het bosch gebragt, meestal niet verder dan 50 tot 100 schreden van de kampong. Aan de onderste takken van het geboomte wordt vervolgens eene stevige stellaadje van bamboe vastgehecht en hierop legt men het lijk neder, zonder er zich verder om te bekommeren. Deze laatste wijze van begraven is inheemsch. De eerste geschiedt in enkele kampons, op

herhaaldelijk aanraden van sommige handelaren.

Het volk is over het geheel zeer bang voor lijken en komt zoo min mogelijk in de nabijheid van zoodanige begraafplaatsen.

Godsdienst. — Godsdienst hebben de Poggi-bewoners hoegenaamd niet. Zij gelooven echter aan eenige booze geesten, die zij in hunne taal Senctoe noemen. Deze geesten hebben overal hun verblijf; in bosschen en grotten, in de lucht, het water en onder den grond. Donder en bliksem, wind, regen, overstromingen, aardbevingen, enz. worden door hen te weeg gebragt. Aanbidden of eerbied bewijzen doen zij dezelve echter volstrekt niet; ook hebben zij er geene beelden of figuren van. Zij zijn hoogst bijgeloovig en zullen nimmer het een of ander bijzonders ondernemen, zonder alvorens eene soort van orakel te hebben geraadpleegd; komt er bij voorbeeld een vaartuig ten handel, dan slagt het zoogenaamde hoofd of een der oudsten uit de kampong eene kip, waaruit de maag genomen wordt, die, na geopend en zorgvuldig gezuiverd te zijn, naar de zon gehouden en van alle kanten bekeken wordt. Uit de in die maag aanwezene strepen en lijnen, voorspellen zij geluk of ongeluk. Is de uitkomst gelukkig, dan begeven zij zich aanstonds aan boord, doch in het tegenovergestelde geval zijn zij door niets te bewegen hunne kampong te verlaten of eenigen handel te drijven en zijn de prauwen genoodzaakt, om naar eene andere kampong te gaan, alwaar weder hetzelfde plaats heeft.

Ofschoon, gelijk hierboven reeds gezegd is, de Poggijërs hoegenaamd geene Godsdienst hebben en niets aanbidden of vereeren, zoo hebben zij echter eene hoogst opmerkelijke en zonderlinge gewoonte, waaraan zij zeer sterk gehecht zijn en die zij in alle omstandigheden getrouwelijk opvolgen. Dezelve bestaat daarin, dat zij, bij sommige gelegenheden, verplicht zijn in hunne kampong te blijven en dezelve, om

geene reden hoe ook genaamd, mogen verlaten, dat zij niemand vreemds in hunne kampong en minder nog in hunne woningen mogen toelaten, niets mogen geven of aannemen, zich van sommige spijsen moeten onthouden en geen handel mogen drijven.

Bij het bouwen van een groot gemeenschappelijk huis, waar ze meestal 3,4,5 en soms meer jaren over bezig zijn, duurt die onthouding, voor allen die er deel aan genomen hebben (en dit is gewoonlijk de geheele kampong), niet minder dan 20 maanden. — Bovendien zijn zij nog verplicht, om, alvorens het nieuw gebouwde huis te mogen betrekken, eerst een mensch te vermoorden. Tot dat einde begeeft zich, na afloop van de zoo even bedoelde 20 maanden, gewoonlijk het weerbaar mannelijk gedeelte der kampong, in hunne sampangs gezeten, naar een der nabij gelegene eilanden van Pora, alwaar zij zich in het bosch in de nabijheid van de eene of andere kampong verschuilen tot dat er iemand, onverschillig man, vrouw of kind, onder het bereik hunner pijlen komt, die dan in een oogenblik vermoord is. Het hoofd van den verslagene voeren zij vervolgens in zegepraal naar hunne kampong, alwaar het eenige dagen in de nieuwe woning wordt ten toon gehangen.

De bewoners van Pora doen op hunne beurt hetzelfde met die van de Poggi's.

Zonder dit vermoorden van een mensch en het ten toon hangen van het hoofd, gelooven zij vastelijk dat het huis door den invloed der geesten niet anders dan ongeluk, ziekte en dood, zoude aanbrengen en zoude ook niemand het durven wagen, om er binnen te treden en er zich in te vestigen.

Bij de geboorte van een kind, duurt de tijd van onthouding voor de moeder en, indien zij gehuwd is, ook voor den vader, 10 maanden. Bij sterfgevallen, voor de nabestaanden, 4 dagen.

Bij het schieten van een hert 7 dagen, en

Bij het schieten van eene ree 4 dagen.

Bij deze laatste gelegenheden worden evenwel geene moorden gedaan; zulks geschiedt alleen bij de bouwning van een groot huis.

Tijdrekening.— Van de verdeeling des jaars in maanden, weken en dagen, hebben de bewoners der Poggi-eilanden niet het minste begrip. Hunne rekening geschiedt bij 10 maan-maanden, die zij in twee gelijke deelen verdeelen en waarvan de eene 5 maanden Akau en de andere 5 Roerau genaamd worden en zulks naar eene soort van landkrabben, die van mei tot oktober in menigte door hen worden gevangen en akau heeten en naar de zuidweste winden, die van oktober tot maart gewoonlijk de heerschende zijn en die door hen met den naam van roerau worden bestempeld.

Voortbrengselen des lands.— De voortbrengselen van de Poggi-eilanden bestaan hoofdzakelijk in:

sago, die in groote menigte in de bosschen wordt gevonden en op de gewone inlandsche wijze bereid wordt;

klappers, die er ook in groote menigte aanwezig zijn; planken;

boomschors (koelit kajoe) die ze zeer net en aardig weten te bereiden;

schildpad;

was, doch in geringe hoeveelheden, misschien 20 à 25 pikols 's jaars;

eene soort van vernis of olie, die uit een' zwaren boom, larat genaamd, getrokken wordt en van welke boomen er velen worden gevonden;

dammar en gom-élastiek.

Buitendien planten zij suikerriet, kladdie en ook eene soort van tabak die, evenwel zeer slecht is en die zij volstrekt niet weten te bereiden; doch deze laatste artikelen slechts in geringe hoeveelheden.

Onder de vruchten treft men pisang, ananas, citroenen, die zeer groot en fraai zijn, ramboetan, mangiestan, doerian, langsé, doekoe lembadjang, djamboe en nangka aan.

Houtbosschen. — Het geheele land is een ondoordringbaar bosch, buiten de weinige kampongs, zonder openingen en geheel zonder wegen. Zwaar geboomte wordt er in groote menigte aangetroffen en de hoedanigheid van het hout wordt door velen zeer geroemd. De voornaamste soorten zijn.

Palilo,

Riboe,

Beloekoessou,

Katoeka,

Mentauroe,

Siloebiet,

Lesit,

Larat, waaruit vernis of olie wordt verkregen,

Mentjemien,

Daroe,

Manau,

Soekieliet en

Matoe.

Ook heeft men den wilden nootmuskaatboom, waarvan echter de vruchten zonder eenigen geur of smaak zijn.

Gesteldheid van den grond. — De grond is in het binnenland over het geheel tamelijk hoog doch niet bergachtig; aan het strand echter laag en op vele plaatsen moerasig. Dezelve bestaat hoofdzakelijk uit zwarte aarde met klei gemengd en heeft de uiterlijke teekenen van zeer vruchtbaar te zijn.

Nijverheid. — De bezigheid der mannen bestaat in de jagt en vischvangst. Aan deze laatste nemen ook de vrouwen deel. Bij het jagen bedienen zij zich van boog en pijl en somtijds ook van de lans. Bij het visschen bezigen zij netten benevens eene soort van harpoenen waarmede zij zeer behendig

weten omtegaan. Voorts vervaardigen zij planken en verzamelen was, dammar, gom-élastiek, klappers en andere artikelen die door de handelaren gezocht zijn.

De vrouwen bearbeiten het veld dat is: planten suikerriet, tabak, kladdie en pisang, meest aan den kant der rivier en in de nabijheid van de kampong. Zij bereiden de spijsen, verzorgen de varkens en zijn den mannen in het maken van van kano's en alle verdere bezigheden behulpzaam.

Landbouwgereedschappen, zoo als ploegen, patjols, enz. zijn geheel onbekend, wordende de grond alleen met scherpe bamboezen en kapmessen (parangs) een weinig losgemaakt.

Handel. — De handel is zeer gering; 's jaarlijks komen er 3 à 4 prauwen van 5 tot 10 kojangs, uitsluitend van Pandang en Benkoelen, en daarbij bepaalt het zich. Daar geld volstrekt onbekend is, zoo geschiedt alles door middel van ruiling. De artikelen die bij de Poggijsers meest gezocht zijn en dan ook steeds door de prauwen worden aangebragt, zijn de volgende, als: koralen, blaauwe en witte, koperdraad, dunne en dikke kapmessen (parangs), scharen, spiegel-tjes, scheermessen, vijlen, ijzeren kookpannen, inlandsche wapenen en rood en wit katoen; dit laatste wordt gebruikt om zich 's nachts tegen de muskieten, die eene wezenlijke landplaag zijn, te beschermen.

Voor deze artikelen ruilen de handelaren hoofdzakelijk in de na te noemen voorwerpen, als: klappers, sago, planken, boomschors, was, schildpad, dammar, gom-élastiek, rottan en vernis of olie, die uit de houtsoort, larat genaamd, wordt verkregen. Klappers, sago en planken zijn echter de hoofdartikelen van uitvoer. Al het andere vindt men slechts in geringe hoeveelheden.

Deze handel is voor de handelaren tamelijk voordeelig en zulks in weerwil dat zij soms, ja meestal, uithoofde van het stelsel van onthouding en het raadplegen van het ora-

kel door de Poggijers, vier, vijf en meer maanden moeten vertoeven, alvorens hunne goederen aan den man te kunnen brengen en eene lading magtig te worden.

Onderlinge handel bestaat er volstrekt niet. Evenmin met de naburige Pora-eilanden.

Geschiede reeden en ankerplaatsen. — De meest geschikte ankerplaats is de straat van Sikokop (ten regte Sitekoko). Deze straat scheidt de beide bewoonde eilanden, Noord- en Zuid-Poggi in derzelver breedte van een en is uitmuntend geschikt, om een aantal schepen van het grootste charter te bergen. Men ligt hier zoo veilig mogelijk en beschut tegen alle winden. Bovendien is men in de onmiddellijke nabijheid van riviertjes, die naar onderscheidene der meest volkrijke kampongs leiden. Behalve deze straat, die in alle opzichten uitmuntend mag genoemd worden, heeft men nog eene ankerplaats aan den noordkant van Noord-Poggi, Doea-mata geheeten en eene aan den zuidkant van Zuid-Poggi, Katoeroi genaamd, doch deze beide laatsten zijn, hoezeer niet direct gevaarlijk, echter minder goed en meer geschikt voor praauwen en andere kleine vaartuigen dan voor grootere schepen (1).

Onderling verkeer. — Het onderling verkeer tusschen de Poggi-bewoners geschiedt uitsluitend door middel van sampans (kano's), die ze vrij hecht en net weten te vervaardigen. Bij groote togten tuigen zij deze vaartuigen op met masten en zeilen van boomschors of klapperbladeren. Wegen zijn geheel onbekend, doch daar zij de gewoonte hebben om hunne kampongs, hoezeer soms 3 en meer uren landwaarts in liggende, altijd in de onmiddellijke nabijheid van eene,

(1) De handelaren liggen gewoonlijk het langst in de straat van Sitekoko, doch gaan ook elders en wel zoo dicht mogelijk in de nabijheid der kampongs ten anker, hetgeen zij met hunne kleine vaartuigen gevoeglijk doen kunnen.

met hunne sampans bevaarbare rivier te bouwen, zoo hebben zij aan dezelve ook minder behoefte (1).

Klimaat. — Het klimaat is bedompt en binnenlands warmer dan op Java en Sumatra, hetgeen veroorzaakt wordt door de boschrijkheid van het land, waardoor geene geregelde doorstraling van lucht kan plaats hebben.

Heerschende ziekten. — De eenige heerschende ziekte is tuschenpoozende koorts. Uitslag of huidziekten worden hoogst zeldzaam aangetroffen. Venerische ziekten, mazelen, pokken, cholera, lepra enz. zijn geheel onbekend. Tegen koorts hebben zij een geneesmiddel, dat meestal door het hoofd of een' der oudsten uit de kampong bereid wordt en uit het vocht van onderscheidene bladeren, gemengd met suikerriet-sap, bestaat. Dit middel moet volgens hunne verzekering zeer heilzaam zijn.

Taal. — De taal der Poggijërs is geheel verschillend van het Javaansch, Maleisch, Redjangsch, Lampongsch, Battaasch enz. Dezelve is echter niet onwelluidend, als hebbende de woorden een aantal klinkers (2).

Gezindheid jegens het Gouvernement. — Daar zij niet het geringste begrip van gouvernement of bestuur hebben, zoo is het moeilijk dienuangaande iets met zekerheid te zeggen.

Het is ons echter bij onderscheidene gelegenheden gebleken, dat zij zich zeer begeerig toonden, om dingen, die zij bij anderen zagen en waarvan zij zich geen begrip konden vormen, te leeren kennen; zoo verzekerden zij meermalen, wanneer hun aan boord van de Hekla rijst werd te eten

(1) Groote rivieren worden nergens aangetroffen. Allen zijn alleen met kleine sampans of kano's bevaarbaar.

(2) De in het handschrift hiervolgende woordenlijst laten wij achterwege, als geheel gelijk aan die van den Heer Rosenberg (Zie dit Tijds. dl. I. bl. 428 vgg).

gegeven, dat deze lekkerder was dan sago en kladdie, en dat zij gaarne alles zouden willen doen indien iemand de goedheid wilde hebben hun te leeren hoedanig dezelve kon worden verkregen.

Bij de aankomst van de Hekla, waren zij aanvankelijk zeer bang, doch toen de tolken aan wal gegaan waren en hun hadden verzekerd dat wij niet waren gekomen om hun leed te doen, kwamen er nog dienzelfden dag drie personen aan boord; in den beginne wel zeer angstig, vooral toen zij zoo vele blanke menschen ontwaarden, doch door eenige geschenken en vriendelijke toespraak veranderde die angst spoedig in ongedwongene vrolijkheid, kinderachtige nieuwsgierigheid en luidruchtige bewondering omtrent alles wat zij zagen. Den volgenden morgen kwamen er reeds meer dan vijftig aan boord, waaronder ook vrouwen en meisjes, en dit is gedurende den geheelen tijd van het verblijf der Hekla, elken dag het geval geweest. Sommigen zelfs bleven acht dagen achter elkander zonder het schip te verlaten.

Als reden van hunne vrees in den beginne, gaven zij op, dat hunne vaders en heel oude, nog levende menschen in hunne kampongs, hun meermalen hadden verzekerd, dat, lang geleden, eens een groot schip was gekomen waar niet anders dan blanken aan boord waren; dat die blanke menschen hun hadden mishandeld, een hunner met een geweer hadden gedood, hunne vrouwen en meisjes hadden geroofd en mede aan boord genomen, en, wat het ergste van alles was, bijna al hunne varkens hadden gestolen; er bijvoegende, dat zij echter nu niet meer bang waren, maar de blanken, die hun zoo veel moois gaven zonder er planken, klappers, sago, of andere dingen voor te willen hebben, als hunne vrienden beschouwden.

Oorsprong der bevolking volgens de overleveringen. — (Na een verhaal omtrent den oorsprong der bevolking, bijkans gelijk-luidende aan dat, voorkomende in het stuk van den Heer

Rosenberg over de Mentawei-eilanden (Tijds. dl. I. bl. 438 199) geven de Heeren Hinlopen en Severijn nog het volgende):

In sommige kampongs verhaalt men aldus. In overoude tijden gebeurde het eens, dat twee personen, een man en eene vrouw, van Ketaun, door den Sultan van Moko-Moko (onder wien Ketaun behoorde, gelijk het nog tot heden tot die afdeeling behoort), wegens het plegen van ongeoorloofde gemeenschap zwaar beboet werden.

De boete niet kunnende betalen werden zij door den Sultan en zijne rijksgrooten veroordeeld, om beiden op een bamboezen vlot gezet en aan de golven prijs gegeven te worden. Dit gebeurde. Na zeven dagen, zonder eten of drinken, op zee rondgezworven te hebben, kwamen zij op de Poggi-eilanden en werden de stamouders der volgende geslachten.

Al hetgeen hier voor omtrent de Poggi-eilanden gezegd is, kan ook van toepassing worden beschouwd op de naburige eilanden Noord- en Zuid-Pora.

VERSLAG

VAN EEN IN 1854 BEWERKSTELLIGD ONDERZOK OP HET EILAND

ENGANO,

door den Luitenant ter zee 1^e klasse, kommandant van Z. M. Schoenerbrik Sylph,

J. VAN DER STRAATEN,

en den Kontroleur der 1^e klasse bij het binnenlandsch bestuur ter westkust van Sumatra,

P. SEVERIJN.

Voorwoord.

In het tweede deel, bladz. 479 en volgg. van dit tijdschrift, is geplaatst een verslag omtrent het eiland Engano door den djocragan Boewang.

Door de welwillenheid van het Gouvernement is de redactie in staat thans een meer uitvoerig verslag aangaande dit weinig bekende land, het publiek aan te bieden, dat zal worden gevolgd door eene beschrijving van datzelfde eiland, door den Heer H. von Rosenberg aan de redactie gezonden.

In de eerste helft van dit jaar werd aan den Luitenant ter zee 1^e klasse J. van der Straaten en den Kontroleur der 1^e klasse ter Westkust van Sumatra P. Severijn opgedragen, een onderzoek omtrent de gesteldheid van Engano in te stellen en des-

wege een rapport in te dienen. Aan deze opdracht is door de genoemde Heeren voldaan en het Gouvernement heeft welwillend hun verslag aan de redactie van dit Tijdschrift afgestaan. Wij laten het voorafgaan door het volgende uittreksel uit een rapport van Zijne Excellentie den Vice-admiraal Van der Plaat aan het Gouvernement, betreffende de reis naar en het verblijf te Engano van Z. M. schoenerbrik Sylph.

» Den 25^{en} Mei 1854 vertrok Z. M. schoenerbrik Sylph van » Padang naar Benkoelen, ten einde aldaar den Kontroleur » Severijn aftehalen, een' tolk en loods voor Engano te zoeken, » en eenige artikelen aan te koopen, zoo als bladen blik, bos- » lemmer messen, vijlen, koralen, sitsen baatjes en parangs, » bestemd tot geschenken voor de bevolking van genoemd » eiland.

» Den 7^{en} Junij met een en ander gereed gekomen, verliet » de Sylph de Poeloe-baai, en kwam op den 10^{en} aan de » Noordwestzijde van het eiland Engano, op circa $\frac{3}{16}$ mijl » van het omzoomende rif, beoosten eene opening, welke » de loods als den mond der ankerplaats Brahoe en als eene » goede ligplaats had aangewezen, ten anker. Op dien » zelfden dag reeds kwam men in aanraking met eenige » op zijde komende inboorlingen, en gelukte het, door het » geven van geschenken en door het toespreken van den » tolk, dien zij zeer goed kenden, hen alle wantrouwen te » ontnemen.

» Een onderzoek met sloepen bevestigde het vermoeden, » dat het naar binnenkomen eene met gevaar gepaard gaan- » de manoeuvre zou zijn, zijnde de ingang zeer naauw, met » zware branding aan weerskanten. Daar het echter te voor- » zien was, dat op de Z.O. zijde van het eiland, in dit jaar- » getijde, weinig zou zijn uitvoeren, besloot de bevelhebber » te trachten naar binnen te geraken, hetgeen op den 12^{en}, » na eenen moeijelijken en zorgzamen arbeid, gelukte. In

» den avond van dien dag kwam de Sylph eerst op veiligen
» ankergrond.

» De officieren werden met het opnemen der baai van
» Brahoe belast en de kommissie vertrok landwaarts in,
» overal door de bevolking wel ontvangen wordende.

» Op den 27^{en} voelde men, ten half vier uren in den mor-
» gen eene zeebeving, kort daarop 5 schokken vergezeld
» van onderaardsch gedruisch, en later, tot 3 uren 's namid-
» dags, nog 5 schokken. De rigting der schudding was van
» het Z.W. naar het N. O. Dorre boomstammen vielen
» om en het bosch was in beweging als of het door eenen
» dwarlwind bewogen werd.

» Niet zonder gevaar kwam de Sylph op den 28^{en} de baai
» weder uit. Men koerste nu langs de zuidzijde van het eiland,
» om te onderzoeken of ten westen van het op die kust
» gelegene eilandje, zooals te Benkoelen door eenen fransch-
» man Duclos verzekerd was, eene geschikte ankerplaats
» gevonden werd.

» Op aanwijzing van eenige Enganezen zeilde de Sylph den
» volgenden dag met omzigtigheid eenen trechtervormigen in-
» gang binnen, en ankerde in denzelfden in 7 vadem en zand-
» en koraalgrond. Door eene opname met sloepen over-
» tuigd, dat deze ankerplaats, Biloa genaamd, meer naar
» binnen slechts voor kleine vaartuigen dienstbaar kon zijn,
» spoedde men zich om den van alle kanten, behalve de
» Z. en Z.O. zijden, de heerschende windrigting tevens, ingeslo-
» ten bodem in het ruime sop te krijgen, waarbij andermaal
» de Sylph zeer nabij den rand van een wis verderf kwam.

» Den 1^{en} Julij werd bestemd om de baai aan de Z.O. zijde
» te bezoeken. De hooge zee en deining, de frissche, regt op
» de kust waaijende koelte en de daar tegen staande ontzet-
» tende deining, het gevaarlijke om eene sloep ter ver-
» kenning af te zenden en weder aan boord te krijgen,
» het afraden van den loods, waren echter meer dan vol-

»doende redenen, om den bevelhebber te doen besluiten het
»vaartuig niet rockeloos te wagen.

»Na nog eenige plaatsbepalingen te hebben verrigt, en langs
»de kusten zeilende, de ervaring te hebben opgedaan, dat
»aan de Zuid- en Oostzijde, door het onduidelijk gezigt op de
»hoeken veroorzaakt door het opstuivend water, waardoor die
»als in eenen mist gehuld lagen, in den Z. O. mousson voor
»de hydrographie weinig of niets was uit te voeren, keerde
»de Sylph den 2^{en} Julij in de Poeloe-baai terug om al-
»daar den loods afzetten."

*Verhaal van eene reis met Z. M. schoenerbrik Sylph, van
Padang naar het eiland Engano en terug.*

Z. M. schoenerbrik Sylph vertrok op den 25^{en} Mei 1854
van Padang en kwam den 1^{en} Junij daaraanvolgende ter
afhaling van den Heer Severijn, te Benkoelen aan.

Onverwijd werden pogingen aangewend, om eenen ge-
schikten tolk optesparen en de noodige geschenken intekoo-
pen.

Het eerste had veel moeite in; op geheel Benkoelen
bevond zich slechts een persoon, die de taal der Enga-
nezen sprak en eenigzins met een gedeelte van het eiland
bekend was.

Deze persoon, een chineesche handelaar, Tje Beng genaamd,
had echter weinig lust de commissie te vergezellen en niet
dan na herhaalde vergeefsche pogingen te hebben aangewend,
gelukte het eindelijk hem te bewegen tegen eene geldelijke
belooning en eene vrije tafel aan boord mede te gaan.

Nadat eenige op Engano meest gewilde artikelen, be-
staande in bijlen, parangs, blik, messen, korallen, enz. wa-
ren ingekocht werd den 8^{en} Junij het anker geligt, en kwam
men na alle mogelijke voorzorgen ter voorkoming van on-

gelukken genomen te hebben, in den morgen van den 12^{en} Junij, aan de Noordwestzijde van Engano, in 2½ à 3 vadem water, gelukkig ten anker.

Reeds den vorigen dag waren eenige Enganesche kano's met zes tot acht personen, in de nabijheid van de Sylph gekomen, doch blijkbaar zeer angstig en zonder dat iemand het wagen durfde aan boord te gaan; spoedig echter gelukte het, hun door toespraak van den chinees en het vertoonen van koralen en andere voorwerpen, minder vrees aan den dag te doen leggen, en kwamen er dan ook tegen den avond eenigen over.

Toen eenmaal het voorbeeld gegeven was, groeide het getal gasten allengskens aan, en duurde het niet lang, of zij maakten het aan boord, door hunne luidruchtigheid en onophoudelijk vragen om alles wat hun maar onder de oogen kwam, zeer lastig.

Aanvankelijk verkeerden zij in het denkbeeld dat blanken, menscheneters waren, maar toen zij zich van het tegendeel overtuigd hadden en met de bemanning vertrouwelijk begonnen te worden, boden zij, door allerlei vuile en onkiesche gebaren, vrouwen en meisjes aan, en deden alle moeite om de matrozen te bewegen met hen aan wal te gaan.

Daags nadat wij veilig geankerd waren, begaven wij ons, slechts door den tolk vergezeld en ongewapend, aan wal en werden dadelijk door meer dan 200 personen, zoo mannen, vrouwen als kinderen omringd en met een oorverdoovend gejoel begroet. Van alle kanten werden wij betast en bevoeld en men noodzaakte ons, als het ware, stuk voor stuk onze kleederen uit te trekken, en ter bezigtiging aan hen overtegeven. Eenigen liepen er mede weg of trokken ze op eene allerkoddigste wijze aan; vooral hadden zij groote neiging om onze borst, enz. te betasten en konden zij niet gelooven, dat ons vel niet ook nog een kleedingsstuk was. Zij maakten het ons ongeloofe-

lijk lastig en nu en dan moest de chinees, die eene ongela-dene pistool had medegenomen, ons met de vertooning van dezelve te hulp komen. Tegen het vallen van den avond keerden wij half naakt en deerlijk geplukt en geha-vend aan boord terug.

Toen onze aankomst eenmaal bekend was geworden, kwam er onophoudelijk eene menigte volks uit het binnenland op-dagen, en werden de zoo even beschrevene tooneelen, zoo dikwijls wij ons aan wal begaven, herhaald. Daar dit on-uitstaanbaar begon te worden, zoo besloten we eenige hut-ten aan het strand te laten opslaan, waaraan zij onmidde-lijk, tegen belooning van eenige boslemmernessen, voldeden.

Wij bleven toen een paar dagen en nachten onder hen aan den wal, wonnen meer en meer hun vertrouwen, en maakten afspraak, om, vergezeld door eenige zoogenaamde radja's, het binnenland integaan.

In den vroegen morgen van den 17^{en} Junij gaven wij aan dat voornemen gevolg.

Aanvankelijk roeiden we met eene sloep van de Sylph,, circa een uur Noordwaarts op en gingen toen in eene ka-no der Enganezen over; onze weinige goederen en de ons vergezellende radja's, hadden plaats in andere kano's gevon-den. Naauwelijks een kwartier uurs afgelegd hebbende, bruk de uitlegger van de kano, waarin wij gezeten wa-ren, en deed eene aanrollende zee het brooze vaartuig om-slaan. Gelukkig voor ons, was het daar ter plaatse niet diep, zoodat het water niet hooger dan tot aan den hals kwam. Wij hadden ons echter door pijnlijke aanraking met de scherpe koraalsteen en deerlijk bezeerd en moesten op bloote voeten (want bij het omslaan der kano hadden we ook onze schoenen verloren) eene hoogst smartelijke wandeling over den koraalgrond naar den wal doen. Na-dat wij een weinig tot ons zelve gekomen waren en de kano weder in orde was gebracht, vervolgden wij onze

reis, en kwamen, een uur later ongeveer, aan de plaats die ons als geschikt werd aangewezen, om landwaarts in-tegaan. Door modderpoelen, bosch en struiken, kwamen wij, na twee uren marcherens, aan het eerste gehucht van de negorij Kara Koca.

De bewoners ontvingen ons met alle betoon van blijdschap en noodigden ons om strijd uit, hunne woningen binnen te treden of, beter gezegd, met moeite binnen te kruipen en hunne wapenen en bezittingen te bewonderen. Alles wat wij zagen was verrassend, vreemd en eigendommelijk en getuigde op eene duidelijke wijze, van den nagenoeg geheel wilden staat des volks. S'avonds ten 6 uren namen wij vermoeid en pijnlijk aan al de leden, ons eerste nachtverblijf in een der gehuchten van de uegorij Kannaninie.

Den 17^{en} en 18^{en} Junij zetten wij onze landreis op dezelfde wijze voort en ontmoetten overal erbarmelijke wegen, modder en kreupelhout, overal denzelfden toestand, en kwamen in den avond van laatstgenoemden dag aan boord van de Sylph terug.

Wij hadden de begeerlijkheid van het volk overal zoo groot bevonden, dat wij, in weerwil van de meest mogelijke zuinigheid, vreesden met onzen voorraad van geschenken niet te zullen toekomen en dierhalve een aantal voorwerpen, ons in eigendom toebehoorende, onder hen ronddeelden.

Gedurende ons bezoek in het binnenland spraken we, onder anderen, herhaaldelijk met de bevolking over hare onmenschlievende handelwijze bij aankomst van schipbreukelingen op het eiland, en hielden haar het, slechte daarvan nadrukkelijk voor. Zij luisterden zeer aandachtig en verklaarden, dat de meeste personen die op het eiland schipbreuk hadden geleden, gestorven waren doordien ze geen biera of kladdie maar steeds kippen hadden willen eten, die zij hen echter niet hadden willen geven, zoomede door ziekten; dat zij nimmer iemand vreemds uit eigene beweging leed

hadden gedaan, maar de vreemdelingen zelve steeds de aanleidende oorzaken geweest waren, en dat, indien zij enkelen nu en dan geslagen of met pieken geworpen hadden, dit alleen dan geschied was, wanneer men hen eerst kwaad had willen doen. Zij beloofden echter voortaan elken ongelukkige met al hun vermogen te zullen bijstaan.

Ook stelden we aan elk der hoofden van de verschillende negorijen een geschrift in de Hollandsche en Maleische taal en voorzien met het cachet van de Sylph ter hand, onder duidelijke voorhouding, dat zij met hetzelfde bij aankomst van schepen, zonder eenige vrees, vrijelijk aan boord konden gaan en aan elken blanke, die het eiland mogt bezoeken, moesten vertoonen; zij beloofden zulks ten stelligste, en bewaarden het papier dadelijk zorgvuldig in een bamboezen koker.

Dit geschrift luidde als volgt:

» Dit dient tot bewijs, dat Z. M. schoenerbrik Sylph, in » de maand Junij 1854, het tot den Nederlandsch-Indischen » Archipel behoorend eiland Engano, op last der Hooge » Regering bezocht en aldaar geruimen tijd vertoefd heeft.

» Dat de heeren J. van der Straaten, kommandant van » genoemden bodem, en P. Severijn, kontroleur der eerste » klasse, eene reis door het binnenland hebben gemaakt » en door de bevolking overal wel en vriendelijk ontvangen » zijn.

» Uitgereikt aan den Radja van de negorij.

» Aan boord van Z. M. schoenerbrik Sylph, den 18^{en} Junij » 1854, liggende geankerd aan de Noordwestkant van het » eiland in 2½ à 3 vaam water."

(w.g.) J. van der Straaten.

(») P. Severijn.

De tolk Tjebeng was ons op deze reis van veel dienst en

toonde herhaaldelijk met het eiland en de bewoners goed bekend te zijn.

Den 20^{en} Junij, omstreeks één ure des namiddags, had er een treurig ongeluk plaats, doordien van de zes matrozen en een kwartiermeester, die den vorigen dag met de barkas waren uitgezonden om water te halen, op de terugreis en in het gezigt van de Sylph, door het omslaan van de barkas, vijf matrozen verdronken. Door het toebrengen van onverwilde hulp en de onversaagdheid van eenige matrozen, die, op ontvangen bevel, dadelijk in de sloep sprongen en in weerwil van de hevige branding en het gevaar, uit al hunne magt naar het tooneel des ongeluks roeiden, gelukte het den kwartiermeester en een der matrozen, die zich aan de kiel van het vaartuig hadden vastgeklemd, nog tijdig te redden.

Beide personen werden geheel buiten kennis en meer dood dan levend aan boord gebragt en het moet voor een groot gedeelte aan de kunde en den ijver van den officier van gezondheid Van Leent, worden toegeschreven, dat beiden zijn behouden gebleven.

Van den 21^{en} tot den 24^{en} Junij hielden wij ons onledig met het doen kappen en bijeen verzamelen van onderscheidene der meest belangrijke houtsoorten, die wij op onze reis hadden aangetroffen, zoomede met de verkrijging van eenige andere voorwerpen, die als inheemsch kunnen worden beschouwd.

Na drie dagen op gunstigen wind gewacht te hebben, gingen wij, in den morgen van den 28^{en} onder zeil naar de zuidoostkant van het eiland, doch daar het weer onstuimig was en er op dat gedeelte van het eiland in dit jaargetijde eene hevige deining loopt, zoo besloten wij, na eenige vergeefsche pogingen in het werk gesteld te hebben, om den wal te naderen, af te houden en ons verder te bepalen tot het rondzeilen van het eiland en het doen van

hydrographische opnemingen en wendden we, na zulks volbragt te hebben, in den namiddag van den 1^{en} Julij den steven naar Benkoelen, alwaar wij den volgenden dag aankwamen.

Na den tolk Tjebeng aan wal gezet, water ingenomen en andere noodige scheepsaangelegenheden verrigt te hebben, vertrokken we den 13^{en} van laatstgenoemde plaats en kwamen den 22^{en} Julij op Padang terug.

Verslag van het onderzoek op het eiland Engano.

Aardrijkskundige ligging, grootte en uiterlijke gedaante des eilands. — Het eiland Engano is gelegen tusschen 5° 18' en 5° 30¹/₂' zuiderbreedte en 102° 7' en 102° 22' oosterlengte en dien ten gevolge nagenoeg 5 mijlen lang en 4¹/₂ mijlen breed. Hetzelve heeft eene onregelmatig veelhoekige gedaante en vertoont zich als laag land in het midden rijzende met eenige hellingen.

Het hoogste punt des eilands zal nog geene 500 voeten bedragen. Uit zee ontwaart men bijna langs het geheele strand eene ontelbare menigte klapperboomen, rijk aan vruchten.

Het geheele eiland is omringd door reven, waarop voortdurend hevige branding staat en waarvan sommigen, voornamelijk aan de Noordwest- en Zuidoostzijde, zich ongeveer eene halve mijl ver in zee uitstrekken, waardoor het hoogst gevaarlijk is, het eiland digt te naderen. De stranden zijn laag en glooiend en de grond bestaat uit koraal en schulpzand.

Het eiland vertoont zich uit zee, als een ondoordringbaar bosch, waarin men geene enkele opening kan ontwaren.

Algemeene beschouwingen en bijzonderheden. — De bewoners van Engano staan op den allerlaagsten trap van mensche-lijkheid en beschaving, die men zich denken kan. Zij loopen geheel naakt en zijn op het punt van zedelijkheid, ge-

heel dieren. Zoowel vrouwen als mannen zijn forsch gebouwd en hun gansch uiterlijk duidt kracht aan. De kleur der mannen is rood-donker bruin, doch die der vrouwen iets blanker. Het vel zoowel van mannen als vrouwen is zacht. De mannen dragen het haar, dat bij mannen en vrouwen gitzwart en glimmend is, kort afgesneden, terwijl de vrouwen het lang dragen. Sommigen der laatsten hebben uitstekend fraaije en rijke haren, doch maken er weinig of in het geheel geen werk van. Men treft enkele wezenlijk schoone vrouwen aan, en ook onder de mannen vindt men er eenigen, die fraai gebouwd kunnen genoemd worden. Over het geheel echter heeft het volk door deszelfs algeheele naaktheid en vooral ook doordien de meesten huiduitslag hebben, maar boven alles door de verregaande zedeloosheid, meer nog door gebaren dan woorden, iets afzigtelijks.

Op jeugdigen leeftijd, worden, zoowel bij mannen als vrouwen, gaten in de oorlellen gestoken en voortdurend door het aanhangen van zware voorwerpen uitgerekt. In die gaten worden allerlei ronde voorwerpen van hout, rottan, vischbeen, schildpad, enz. bevestigd, soms ter grootte van een gulden en meer. Bij feestelijke gelegenheden steken ze bloemen en bladeren in de gaten. Bij sommigen is de oorlel, door de zwaarte der voorwerpen, van een gescheurd en zulks vermeerdert even als de gaten zelve hunne schoonheid in geen deele.

Als een der heerschende karaktertrekken des volks kan worden beschouwd, dat ze uiterst zindelijk en arbeidzaam zijn. Hunne huizen, tuinen, kampongs, wapenen, in een woord, alles is even rein en helder; voortdurend ziet men hen poetsen en schoonmaken en zoowel vrouwen als mannen zijn bijna aanhoudend bezig.

Hun voedsel bestaat in kladdie, obies, biera en pisang; voorts eten ze veel visschen, nu en dan, indien ze dezelve

magtig kunnen worden, wilde varkens; zoomede kippen, doch deze laatsten, die slechts in gering aantal op het eiland aanwezig zijn, hoogst zeldzaam en alleen bij feestelijke gelegenheden. Kleine visschen nuttigen ze raauw, doch het overige voedsel wordt gewoonlijk een weinig in het vuur gelegd of gepoft, doch ook meer dan half raauw verslonden; van zout, dat op het eiland onbekend is, hebben ze een' afkeer, en alles wat slechts een' zoutachtigen smaak heeft, werpen zij van zich. Rijst echter nuttigen zij gaarne en bij herhaling verzekerden zij die lekkerder te vinden dan kladdie of biera. Hunne drank bestaat uitsluitend in klapperwater; niet dan bij hevigen dorst en wanneer ze toevallig geene klappers in hunne nabijheid hebben, hetgeen echter bijna nimmer het geval is, drinken zij gewoon water, doch steeds met tegenzin. Van sirie en tabak hebben ze eenen onoverwinnelijken afkeer, zoo ook van sterke en bedwelmende dranken. Van suikerriet, dat weinige jaren geleden door eenen handelaar van Benkoelen overgebracht en aldaar geplant is, en waarvan men hier en daar een enkel tuintje aantreft, houden zij echter veel.

Over het geheel bepaalt zich hunne gansche kennis tot hunne omgeving, en enkele dingen die ze van de handelaren geleerd en overgenomen hebben; al wat daar buiten ligt is hun ten eenemale vreemd en onverklaarbaar.

Overigens zijn zij zeer hebzuchtig; van alles wat zij zien willen zij zich aanstonds meester maken, en somwijlen is er eene zeer ernstige toespraak of zijn er nog meer krachtige middelen noodig om hun zulks te beletten.

Men kan gerust aannemen, dat, indien zij van nature niet zeer vreesachtig, voornamelijk voor onbekende voorwerpen en boven alles voor schietgeweer waren, zij zich geen oogenblik zouden bedenken, om moord en doodslag te plegen ten einde aan hunne zucht tot plunderen bot te vieren.

*De handelaren weten dit en verzuimen dan ook nimmer zich goed van vuurwapenen te voorzien. Hunne vrees daarvoor is zoo groot, dat een los schot met geweer of pistool genoegzaam is om hen bij honderden uit elkander te doen stuiven, en het moet alleen daaraan worden toegeschreven, dat 8 of 10 menschen (want gewoonlijk hebben de handelspraauwen niet meer opvarenden) in staat zijn, om eenige honderden sterke, forsche kerels ontzag en eerbied in te boezemen.

Geld of edele metalen, zoo als goud en zilver, zoome de edele gesteenten zijn geheel onbekend. Ook van lezen en schrijven hebben zij niet het minste begrip.

De eenige 'verscheurende dieren die men op Engano aantreft zijn kaaimannen en slangen. Olifanten, rhinocerossen of tijgers vindt men er niet.

Huisdieren worden er niet aangetroffen. Alleen vindt men hier en daar eene enkele, door handelaren achtergelatene kat.

Aan vogelen is het land zeer arm, alleen treft men er beo's, groene papegaaijen, duiven en nog een paar soorten van kleine vogels aan.

Hunne woningen liggen meestal niet verder dan hoogstens één of één en een half uur van het strand.

De verschillende gehuchten, die eene negorij vormen, liggen zoo veel mogelijk nabij elkander en de tusschenruimte is meerendeels niet grooter dan noodig is, om tuinen aanteleggen en aardvruchten te kweken. Elk gehucht is stevig ompaggerd en zulks voornamelijk om wilde varkens te weren en de rooverijen van het volk uit andere negorijen tegen te gaan.

Niet alleen aan de stranden en in de onmiddellijke nabijheid van elk gehucht, maar ook door het geheele land, treft men eene groote menigte klapperboomen aan, die gedeeltelijk door het volk geplant worden, doch hoofdzakelijk, vooral aan de stranden, door afvalling van zelveu opschieten.

Behalve pisang levert het land geene andere vruchten dan djamboc, mangga en eene slechte soort van kleine citroentjes, en deze laatste drie soorten zijn nog door handelaren van Benkoelen en elders, weinige jaren geleden, overgebracht en geplant.

De verkeerung onder hen is gul en vriendschappelijk en vooral personen van dezelfde negorij zijn jegens elkander zeer hulpvaardig en mededeelzaam. De negorijen onderling hebben echter niet zelden geschil en die geschillen, die somtijds wegens vrouwen, maar bijna altoos om nietige beuzelingen ontstaan, zijn dikwijls zeer bloedig. De gewoonte brengt mede, dat wanneer twee personen uit twee negorijen met elkander geschil hebben, de geheele bevolking dier beide negorijen zich de zaak aantrekt en vijandig jegens elkander gezind is. Dikwijls komen partijen in openbaren oorlog en worden die geschillen alleen daardoor geeindigd dat de verliezende aan de winnende partij, eene boete, bestaande in wapenen en ijzerwerk, aanbiedt.

Aan hunne wapenen zijn de Enganezen hartstogtelijk gehecht en om die te verkrijgen volbrengen zij met vreugde den zwaarsten arbeid. Die de meeste wapenen heeft, wordt voor den aanzienlijksten gehouden en daarin bestaat hunne eenige glorie en rijkdom. Bij sommige personen telden wij niet minder dan 80 pieken, 54 bijlen, 79 parangs, 400 boslemmermessen, 35 platen blik en voorts eene menigte klewangs, sabels, en andere wapenen, hetwelk alles aan een' en denzelfden persoon toebehoorde. Men kan hun geen grooter genoegen doen, dan hunne wapenen te bekijken en zijne verwondering over derzelver fraaiheid te betuigen.

Aanvankelijk was hun eenig wapen eene houten piek; waarvan de punt in het vuur gehard was; sedert hun verkeer echter met handelaren van Java, Sumatra, Celebes en elders, worden er allerlei soorten van snijdende voorwerpen in menigte ingevoerd en daaronder voornamelijk bijlen, hakmessen, klewangs, sabels en boslemmermessen.

Ofschoon de piek nog steeds als het eenige nationale wapen moet worden beschouwd, zoo vervaardigen ze de punt echter niet meer van hout, maar van ijzer en wel van boslemmernessen en parangs, en in weerwil dat zij bij die vervaardiging geen vuur gebruiken, maar alles door kloppen, slijpen en vijlen geschiedt, weten ze echter aan het ijzer allerlei vormen te geven en leggen daarbij een taai geduld aan den dag. De lans of piek is bij de Enganezen een werpwapen. Op 50 passen afstands missen ze zelden hun man en men moet hen dat wapen hebben zien hanteren om zich een juist denkbeeld te kunnen vormen van de bewonderenswaardige wijze, waarop sommigen er mede weten om te gaan. Reeds als kinderen van 5 en 6 jaren worden zij er gemeenzaam mede gemaakt. Wij zagen op onze reis door het binnenland in onderscheidene gehuchten kinderen bezig zich te oefenen met kleine lansjes van 2 à 3 voeten lengte, behoorlijk van scherpe ijzeren punten voorzien. Deze oefeningen geschieden met zoo veel ernst, dat ze elkander niet zelden bloedige wonden toebagten.

Buiten de bovengenoemde wapenen hebben zij tot hunne verdediging nog eene soort van uit stevig hout vervaardigde schilden, van 5 à 6 voeten hoogte en 2 à 3 voeten breedte.

Indien er bij hen vrees voor overval van hun gehucht bestaat, gebruiken zij die schilden als borstweringen, waar achter zij zich verschuilen en van waar zij hunne vijanden, wanneer die het wagen hen te komen bestoken, met pieken werpen; eindelijk bezigen zij de lans nog bij de vischvangst, doch sedert zij door de handelaren het gebruik van netten hebben leeren kennen, is zulks niet meer algemeen het geval.

Verdeeling des eilands; bevolking; huizen. — Het eiland is verdeeld in negen negorijen, over elke van welke een of

meer hoofden zijn, onder de benaming van radja. Sommige dezer negorijen tellen tot 28 gehuchten, terwijl anderen slechts 3 gehuchten groot zijn.

Elk der gehuchten of kampongs telt van 3 tot 10 huizen en deze huizen, volkomen in de gedaante van Europesche bijenkorven gebouwd, zijn gewis het zonderlingste, wat men in den archipel aantreft; zij zijn geheel rond, spits toeloopende en staan op palen van 12 tot 20 voeten hoogte.

De opening die tot deur en venster tevens dient is eene ovaal rond uitgeholde schijf, juist groot genoeg om het lichaam met moeite en in eene schuinsche rigting gewrongen, doortogt te verleen. Dit gat, het eenige, moet de woning van lucht en licht voorzien. De omwandling bestaat uit rotanbladeren, ter dikte van ruim een halven voet, zeer net gevlochten en maakt vooral eene aardige vertooning. Op het bovenste gedeelte of den top van sommige woningen staat het beeld van een mensch of vogel, uit hout gesneden.

Het inwendige der huizen bestaat alleen uit eenen houten bak, die tot stookplaats dient. De vloer is van planken, en tot ladders, om deze woningen te naderen, bedient men zich van boomen waarin treden gehakt zijn.

Rondom en in de onmiddellijke nabijheid van ieder gehucht vindt men tuinen, beplant met pisang, biera en kladdie: zoo wel de kampongs, huizen als tuinen, worden met buitengewoon veel zorg onderhouden, en munten door zindelijkheid ten zeerste uit.

De namen der verschillende negorijen zijn:

1. Kara Koea, aan den Noordkant des eilands met
28 gehuchten, drie radja's en eene bevolking van p. m. 1120 zielen
2. Belo Manna Koenie, aan den Noord-oostkant
des eilands, met 5 gehuchten, een radja en
p. m. 150 »

Transportere 1270 zielen.

Per transport 1270 zielen.

3. Kannanimie, aan den Noord-oostkant van het eiland, met 3 gehuchten, een radja en p. m.	90	»
4. Belo Talie Koko, aan den Oostkant van het eiland, met 9 gehuchten, een radja en p. m.	270	»
5. Brahoe, in het midden des eilands, met twee radja's, 24 gehuchten en p. m.	720	»
6. Beloa, aan den Zuidkant des eilands, met een radja en 21 gehuchten en p. m.	630	»
7. Laboho, aan den Zuidwestkant des eilands, met 17 gehuchten, een radja en p. m.	510	»
8. Leha Leha, aan de westzijde des eilands, met 19 gehuchten, een radja en p. m.	570	»
9. Poeloe doea, aan den Zuidoostkant van het eiland, met twee radja's, 27 gehuchten en p. m.	810	»

Totaal 4,870 zielen.

Elk gehucht wordt uitsluitend door bloedverwanten bewoond, terwijl de onderscheidene gehuchten, die eene negorij vormen, zich als een stam beschouwen.

Bestuur. — Hoezeer over elke der negorijen een of meer radja's zijn, bestaat er evenwel niet het minste bestuur of gezag. De grootste gehuchten of de familien die de meeste leden tellen, worden in hunne negorij het meest gevreesd en al wat eene zoodanige familie doen wil of voor heeft wordt gewoonlijk door al de familien van de negorij gevolgd. Dit hebben de Inlandsche handelaren begrepen en daarmede hun voordeel gedaan. Daar het eene onmogelijkheid is, om, wanneer er slechts 10 Enganezen bij elkander zijn, een verstaanbaar woord te uiten of een verstaanbaar antwoord op te vangen, door het onophoudelijk en oorverdoovend geweld dat zij maken en meer nog doordien zij de gewoonte hebben, om steeds allen te gelijk te praten of liever te blaffen, zoo gingen de

speculatie der handelaren zeer langzaam voort en hadden die personen met zeer vele moeilijkheden te kampen; van daar dat zij op het denkbeeld kwamen om te trachten slechts met één persoon te doen te hebben en door hem hunne verlangen en begeerten aan het volk bekend te maken en de hunnen te vernemen. Dit gelukte; men kwam overeen, dat de handelaren bij hunne komst, aan dien tussenpersoon, aan wien zij den naam van radja gaven, een geschenk zouden doen van 2 bijlen, 2 parangs, 5 platen blik, 12 boslemmer messen, 1 kattie koralen en voorts een exemplaar van elk der voorwerpen, die zij nieuw mogten invoeren, zooals spiegeltjes, kammen, vijlen, scharen en soortgelijke dingen, waarin ze, na het sluiten van bovenstaande overeenkomst, de bevolking smaak hebben weten te doen krijgen.

Toen dit eenmaal goed begrepen werd, gingen de handelszaken veel gemakkelijker. Indien er eene prauw kwam, ging alleen de zoogenaamde radja, slechts door een paar personen vergezeld, aan boord, terwijl de bevolking aan het strand bleef wachten, tot de radja, na met den handelaar gesproken te hebben, hun zijn voornemen en verlangen kwam mededeelen. Kwam de handelaar om olie te kookken en was de prijs der klappers en het loon der koelies tussen hem en den radja geregeld, dan ging ieder dadelijk aan het werk; de handelaar nam zooveel koelies als hij tot het opslaan der loodsden, het op strand halen zijner prauw, het kappen van brandhout, het raspen der klappers enz. dacht noodig te hebben en zond de overigen naar hunne respectieve gehuchten om de aanwezige klappers aftehalen. Zoo ging het ook indien hij kwam om tripang, touwwerk of iets anders op te doen. De betalingen, die steeds om de 5 dagen plaats hadden, uithoofde de telkunde der Enganczen zich niet verder dan tot 5 uitstrekt, geschiedde steeds aan het hoofd en deze zorgde, dat ieder kreeg wat

hem toekwam. Deze wijze van doen, die echter, volgens ontvangene mededeelingen, naauwelijks 25 jaren oud is, wordt nog steeds gevolgd en zelden verneemt men dat zulks aanleiding tot twist geeft of dat belanghebbenden vermeenen te kort gedaan te zijn.

Dit is echter het eenige gezag wat de zoogenaamde raddja's uitoefenen. Afgescheiden daarvan heerscht er eene volkomene gelijkheid en is het land, in de volle beteekenis des woords, regeringloos.

Voortbrengselen des lands; gesteldheid van den bodem. — Buiten kladdie, biera, obies en pisang, die het voedsel der bevolking uitmaken, levert Engano, voor den handel of uitvoer, niet anders op dan klappers, touwwerk en een weinig rotan, zoomede eene soort van tripang, die echter van minder goede hoedanigheid en weinig gezocht is. Klappers zijn er in groote menigte en het eiland is mede rijk aan boomen van welker bast het touw, dat als vrij deugdzaam kan worden beschouwd, vervaardigd wordt.

Ook groeijen er onderscheidene fraaije en deugdzame houtsoorten, waarvan de navolgende de voornaamste zijn:

klokko,

koija; van de schors wordt het touwwerk gemaakt.

kiekaoko,

afoenie,

jakahoho,

kiedeh,

koea pidjoe,

namoea,

aijoba,

keekowa,

paleha,

amoehoe,

kieo,

kohaanuw,

ainloe,
 airofa,
 kihaijoe,
 kafia (ijzerhout),
 hoedoe hoedoe,
 hijhoboe,
 kowa,
 aijona en
 jafocna.

Daar er echter, over het algemeen genomen, weinig zwaar geboomte op het eiland wordt aangetroffen, zoo vindt men deze soorten slechts in betrekkelijk geringe hoeveelheden.

Bovendien wordt er veel nibong, doch bamboe slechts in geringe hoeveelheid, gevonden.

De grond heeft bijna overal het aanzien van niet vruchtbaar te zijn. Het geheele eiland bestaat uit koraal- en klipsteen en op vele plaatsen treft men geene twee voeten aarde aan, of voor een groot gedeelte nog gemengd met zand. Op onderscheidene punten, waar het terrein maar eenigzins hellend is en de regen den grond kan wegspoelen, ligt het koraal bloot, en, ofschoon boomen en planten er welig tieren en het geheele land één bosch is, zoude echter, bij ontginning van den bodem en het daardoor ontstane gemis van afvallende bladeren, rottende stammen en andere meststoffen, de groeikracht spoedig zijn uitgeput. Voor de teelt van producten voor de europesche markt op eene eenigzins ruime schaal, kan dus het eiland beschouwd worden geheel ongeschikt te zijn.

Handel. — Gemiddeld komen er jaarlijks 8 à 10 prauwen van 5 tot 40 koijangs grootte op Engano ten handel. Deze vaartuigen komen van Sumatra (Benkoelen, Padang en de Lampongs), Java (Bawean, Djoewana) en Celebes en brengen hoofdzakelijk de volgende artikelen, waarin zij van lieverlede den Enganezeu smaak hebben weten te doen krijgen,

als: bijlen, parangs, vijlen, boslemmernessen, blik, wiedz-messen, spiegeltjes, scharen, kammen, koralen, en voorts allerlei soort van Inlandsche wapenen, met uitzondering van schietgeweer. Daarvoor ruilen zij klappers, touwwerk, rottan, tripang en planken.

De meeste, ja al de handelaren, komen op Engano om olie te kookken, slaan er tot dat einde hutten en loodsen op, en blijven er gewoonlijk zoo lang tot dat zij eene volle lading hebben, waartoe meestal, voornamelijk voor groote praauwen, onderscheidene maanden noodig zijn. Deze ruilhandel is, voor de handelaren, over het algemeen genomen, zeer voordelig. Voor eene bijl b. v. ontvangen zij 800 klappers, voor een parang 320, voor een kattie koralen 1250, voor een boslemmerness 40 klappers, en hebben deze voorwerpen respectievelijk toch geene hoogere waarde dan f 1, f 0,50, f 3 en f 0,08. Op die leest is de gansche ruilhandel geschoeid. Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat 1000 klappers gemiddeld twee pikols olie opleveren en dat 100 Enganesche koe-lies (die om de 5 dagen ieder een boslemmerness en eene halve plaat blik, gezamenlijk eene waarde van p. m. f 0,20 hebbende, als loon ontvangen) 2000 klappers daags tot olie verwerken, dat een pikol touw (te Batavia f 35 à f 40 waard) voor 5 parangs verkrijgbaar is, dan zal men kunnen nagaan, hoe groot de winsten zijn, die door de handelaren op Engano worden verkregen, zoo ook waaraan het moet worden toegeschreven, dat de personen, die op dat eiland handel drijven, meestal allerlei zonderlinge en gevaarvolle geruchten omtrent de bevolking uitstrooijen en niet dan schoorvoetende overgaan tot het geven van inlichtingen omtrent den staat van zaken aldaar, hetgeen inderdaad het geval is. Intusschen mag, met het oog op den geringen omvang van het eiland, niet onopgemerkt worden gelaten, dat de handel zich slechts bēpalen kan tot eenige praauwen en dat de markt spoedig zoude worden bedorven en de speculatiën

ophouden voordeelig te zijn, indien de mededinging te groot werd.

De jaarlijksche uitvoer van Engano zal gemiddeld bedragen: 1500 a 2000 pikols olie, 50 pikols touwwerk, 100 pikols tripang, 500 planken en 200 bossen rottan.

Nijverheid. — De Enganezen zijn van aard zeer arbeidzaam; slechts zeldzaam ziet men hen ledig en wanneer aan hunnen ijver en werkzaamheid eene nuttige rigting gegeven werd, zoude er veel partij van hun te trekken zijn. Thans echter verbeuzelen ze hunnen tijd voor het grootste gedeelte met het maken van pieken, het poetsen hunner wapenen, enz.

Wegen. — De wegen zijn erbarmelijk en men moet Enganees zijn, om zich door dien chaos van struiken, boomen en modder, doortogt te kunnen verschaffen. Op plaatsen waar de grond laag is en het regenwater is blijven staan, leggen zij boomen aan elkander, soms ter lengte van een half uur gaans.

Wij marcheerden bij ons bezoek in het binnenland, onderscheidene malen over zulke bruggen en hadden steeds 3 uren noodig om een kwartier afteleggen, onverminderd het aanhoudend gevaar van armen of beenen te breken.

Die ellendige staat van zaken is te meer in het oogvallend, daar de onderlinge communicatie uitsluitend over land plaats heeft.

Klimaat. — Het klimaat is even als op Batavia, Padang, Benkoelen en andere lage strandplaatsen in Indië. De afwisselende land- en zeewinden, die er steeds periodiek waaien, maken echter, dat men, zelfs in het binnenland, weinig last van de warmte heeft.

Heerschende ziekten. — De kwalen der menschen op Engano bestaan in koorts, doch voornamelijk in huiduitslag en zweren. Men ziet bijna niemand met een zuiver vel, vooral is zulks bij de mannen het geval, en moet welligt worden

toegeschreven aan het bijna uitsluitend gebruik van meestal rauw plantaardig voedsel en het veelvuldig drinken van klapperwater. Kennis van heel- of geneeskunde, van verzachtende planten of sappen, hebben ze niet de geringste. Hunne eenige medicijn bestaat in gloeiende asch en heet-gemaakte bladeren, onverschillig van welken boom of struik, als een middel om wonden of zweren te genezen.

Epidemische ziekten heerschen er niet. Ook ziet men er geene gebrekkigen. Van venerische ziekten is het eiland echter niet vrij en deze zijn vermoedelijk door de handelaren aangebragt.

Godsdienst.—Van Godsdienst hebben de Enganezen niet het minste begrip; al onze pogingen om hun begrijpelijk te maken, dat er boven iemand woonde, die zon en maan deed schijnen en door wien regen, wind, donder en bliksem werden te weeg gebragt, die boomen en planten deed groeijen enz. waren vergeefs.

Wel wisten zij, was hun antwoord, dat het regende en donderde, dat zon en maan schenen, maar waardoor of door wien zulks ontstond was hun een raadsel.

Op onze verdere mededeelingen omtrent het Opperwezen gaven ze ten antwoord, dat indien God bij hen kwam, zij Hem pisang, klappers, touw en al wat het eiland opleverde in menigte zouden geven, maar dat wij Hem moesten verzoeken, om veel geschenken, vooral roode koralen, bijlen en klewangs mede te brengen. Evenmin hebben zij kennis van of vrees voor booze geesten, gelijk zulks bijna bij alle onbeschaafde volkeren het geval is. Geloof en bijgeloof is op het eiland even vreemd.

Tijdrekening.—Even als met de Godsdienst is het ook met de tijdrekening gesteld, en zijn zij in dit opzigt mede geheel onkundig. Hunne kennis der getallen bepaalt zich tot 5, wanneer ze het getal 10 willen uitdrukken, slaan ze de beide handen in elkander, bij 15 nemen ze een der

voeten in beide handen en bij 20 beide voeten in beide handen, en verder gaan ze niet. Aan den Noordwestkant van het eiland zijn echter eenige geluchten waar de bewoners tot 10 kunnen tellen, helgeen onlangs aan eenen handelaar van Bawean gelukt is, hen te leeren.

Huwelijken.— Wanneer een man zin in een meisje heeft en zij niet tegen hem is, neemt hij haar eenvoudig tot zich. Eenige dagen nadat zulks heeft plaats gehad, komt de vader of, bij gemis van dezen, een harer bloedverwanten bij den man, toont zich ontevreden en dreigt met zijne pieken hem te zullen vermoorden. De man vraagt vergiffenis, stilt den vader met geschenken, bestaande in 5 pieken, 1 bijl, 1 parang, 2 platen blik en 5 snóeren koralen, en daarmee is de zaak afgedaan. Onmiddellijk na de verzoening worden de vrouw twee tanden, links en rechts van de snijtanden, uitgebroken door den vader en zulks opdat een ieder zien kunne dat zij niet meer vrij, maar het eigendom van een ander.

De mannen verstooten of verlaten huune vrouwen zeldzaam, doch wanneer zulks nu en dan plaats heeft, en er kinderen zijn, blijven deze het eigendom der moeder.

Begraving der lijken en daarbij plaats hebbende gebruiken. Wanneer iemand, hetzij man, vrouw of kind, den laatsten adem heeft uitgeblazen, heffen al de bewoners van zijn gelucht een schrikbarend gehuil en gejammer aan, hetwelk een geheel den dag aanhoudt. Vervolgens wordt het lijk eerst in boomschors en daarna in een vischnet gewikkeld en in de onmiddellijke nabijheid der woning van den overledene, in eenen vooraf gedolven kuil, ter diepte van 6, ter lengte van 7 en ter breedte van 4 voeten, begraven. Met het lijk begraaft men tevens al wat den overledene heeft toebehoord, niets uitgezonderd, terwijl onmiddellijk na zijn overlijden al zijne aanplantingen van klappers, pisang, biera, kladdie, enz. worden omgehouden en verwoest. Eenigen tijd na de be-

grafenis verzoeken de nabestaanden van den overledene, al de bewoners uit de gansche negorij en geven een feestmaal, bij welke gelegenheid, doch ook alleen dan, eenige kippen geslagt worden. Elk der bezoekers is verplicht voor de familie van den overledene een geschenk, bestaande meestal in eene piek, eene plaat blik, of een weinig korallen, mede te brengen. Deze feesten duren echter nooit langer dan eenen dag; met zonsondergang gaan de genoodigden huiswaarts. Andere periodieke vermakelijkheden zijn op Engano onbekend.

Taal.— De taal der Enganezen of beter, de wijze waarop zij die spreken, is hoogst onaangenaam en onwelluidend, en kan, vooral wanneer onderscheidene personen te gelijk praten, hetgeen steeds hunne gewoonte is, niet beter worden vergeleken, dan bij het geblaf van honden. Dezelve is tevens zeer arm en men moet steeds, zelfs onder elkander, allerlei gebaren te hulp nemen, om zich verstaanbaar te maken. De ondervolgende lijst bevat bijna al de woorden die op het eiland bekend zijn, en waarvan sommigen nog van de inlandsche handelaren zijn overgenomen.

Haar	Oedoe.
Voorhoofd	Koc-oe.
Oogen	Baka.
Mond	Ko-a.
Tand	Nienie.
Neus	Pano.
Tong	Dio.
Hals	Tioeano.
Borst	Berakidoija.
Buik	Toeka.
Arm	Poeafa.
Voet	Edjaauw.
Teen	Akinoijai.
Laas	Poké poké.

Sabel	Paroetaka.
Mes	Tieko tieko.
Geweer	Boe.
Oorlog	Poefoeroe.
Bijl	Behecuw.
Parang	Padjie.
Vijl	Kokoliaauw.
Hout	Moko doeboe.
Kano	Tahawa.
Schip	Tjoeba, Bidie bidie.
Roeispaan	Oedjie oedjie.
Huis	Praauw.
Kampong	Djoeba.
Dak	Kokoea.
Spiegel	Koroebaka.
Tuin	Kwee kwee.
Ochtend	Nieko nieko.
Begraafplaats	Hano.
Spaansche peper	Kilie kilie.
Bamboc	Abepa.
Rottan	Omé omé.
Muskiet	Kiea.
Duizendpoot	Oko.
Mier	Akie akie.
Kreeft	Oefa.
Visch	Kaaiwaauw.
Slang	Beo beo.
Schildpad	Kolia.
Kaaïman	Kocaauw kakocka.
Vogel	Elaaiho.
Kip	Koko.
Duif	Hoehoc.
Beo	Beo beo.
Papegaai	Kakka.

Varken
 Kat
 Mensch
 Man
 Vrouw
 Kind
 Zuster
 Broeder
 Vriend
 Hoofd
 Dag
 Nacht
 Zon
 Maan
 Sterren
 Regen
 Wind
 Donder
 Bliksem
 Aarde
 Water
 Vuur
 Rivier
 Berg
 Eiland
 Steen
 Zeestrand
 Zand
 Zee
 IJzer
 Koper
 Boom
 Klapper
 Nibong

Abie abie.
 Beo, beo.
 Tako.
 Amamma.
 Amiemie.
 Adoedoe.
 Kaijo Kanimie.
 Djoha Adoedie.
 Padjo haika.
 Oeloe.
 Tio.
 Kolilopo.
 Kahao.
 Mona.
 Apeloea.
 Eiwo.
 Kioe.
 Lahoe.
 Kalikoko.
 Lopo.
 Lebo lebo.
 Abie abie.
 Beloa.
 Kakko.
 Kefo.
 Pakoe pakoe.
 Peroba.
 Lafo beroba.
 Kiema.
 E-aauw.
 Kelelia.
 Koe pidjoe.
 Eufo.
 Eifa.

Pisang	Nako nako.
Suikerriet	Teboea.
Kladdie	Pokiea.
Obie	Ewa.
Hoek	Koedoe.
Naarstig	Moeka Mahaina.
Lui	Kalamaina.
Genoeg	Abaai.
Niet genoeg	Kafiaai.
Binnen	Dipoko.
Buiten	Kaitofo.
Vermoeid	Kapieaka.
Stil	Kabehoka.
Ziek	Kokafieka.
Ja	O.
Neen	Keba.
Ik	Oewa.
Gij	Niomo.
Hij	Dé.
Hier	Djehe.
Daar	Aai é.
Zwart	Keloeloe.
Wit	Koehoedaauw.
Rood	Kakkie akie.
Groen	Kako.
Geel	Kakafoelo.
Blaauw	Kokoho.
Klaar	Nieka nieka.
Donker	Kefofo.
Klein	Noekie noekie.
Regt	Kenio.
Krom	Ké-ainjo.
Lang	Komai.
Kort	Kakoeda.

Zwaar
 Ligt
 Breed
 Smal
 Hoog
 Laag
 Diep
 Fijn
 Grof
 Schoon
 Leelijk
 Ver
 Nabij
 Huiswaarts
 Dik
 Dun
 Zoet
 Zuur }
 Bitter }
 Hard
 Zacht
 Heet
 Koud
 Groot
 Dood
 Levend
 Kunnen
 Zijn
 Wachten
 Brengen
 Vragen
 Vergeten
 Visschen
 Duiken

Noea.
 Karahaai.
 Aïjienjoe.
 Noekie noekie.
 Dewé.
 Noekie.
 Noeoe.
 Kané kané.
 Ajakraha.
 'Taauw Awa.
 Kioha.
 Mé-i-mé.
 Panonema.
 Kana.
 Kapa-apa.
 Kanenenene.
 Moné moné.
 Djoha.
 Aauw liediea.
 Kiendjouw omka.
 Kahaauw.
 Aihoha.
 Kakoeka.
 Ka-a.
 Kodo.
 Nape Wakemainia.
 Kekia.
 Nahapai.
 Kemanajai.
 Behoho Pakenaauw.
 Kapieloh.
 Penono Kiro.
 Kieno.

Zingen
 Dansen
 Schieten
 Zwemmen
 Groeten
 Trouwen
 Binden
 Ruiken
 Deuken
 Werken
 Liegen
 Stelen
 Vechten
 Vreezen
 Klimmen
 Wenschen
 Beminnen
 Ruilen
 Droomen
 Slapen
 Branden
 Dooden
 Durven
 Snijden
 Drinken
 Eten
 Huilen
 Lagchen
 Spreken
 Zoeken
 Maken
 Zien
 Willen
 Koopen

Hora.
 Kalale.
 Poeroebo.
 Pakiea.
 Jeo.
 Kapanano.
 Pamilie.
 Hanna.
 Napie apie.
 Paporie.
 Paro paro.
 Pabeha.
 Papoeroe.
 Niekie niekie.
 Belé.
 Kapie apienjo.
 Kosieafie.
 Pekelie.
 Hoearie.
 Panoeko.
 Behoba abie obie.
 Natihale Kedoedijahé.
 Moeka Maina.
 Poeroe.
 Iedjo.
 Kakinana.
 Belo belo.
 Oeihoho.
 Pakoena.
 Penoenaaï.
 Pafrioë.
 Pipinai.
 Kopie apienja.
 Keboelie.

Verkoopen	Bolie.
Schenken	Pekelie.
Openen	Boekai.
Blijven	Bado Jamokikia.
Komen	Kedja-a.
Zitten	Meheko.
Loopen	Kapoepoea.
Staan	Heheloe.
Gaan	Heddi Heddi.
Een	Egaij.
Twee	Adoea.
Drie	Koloe.
Vier	Afa.
Vijf	Liela.
Zes	Akeno.
Zeven	Lieba doea.
Acht	Afa-afa.
Negen	Lieba afa.
Tien	Tapoeloe.

Rivieren. — Aan de Noordzijde van het eiland vindt men eene rivier met stroomend water, die ongeveer 30 voeten breed en op sommige plaatsen 10 à 12 voeten diep is, zoo ook aan den Zuid- en Zuidoostkant; deze beide laatsten zijn echter minder breed en diep, doch leveren even als de eerstgenoemde uitmuntend drinkwater. Buiten deze drie rivieren, die echter geen van allen diep landwaarts in bevaarbaar zijn, treft men in het binnenland eenige kleine krek en spruitjes aan, die grootendeels in genoemde rivieren uitwateren. Over het geheel is het eiland arm aan water.

Reeden en Ankerplaatsen. — Zoo als reeds in den aanhef dezes is gezegd, is het eiland Engano bijna aan alle kanten omringd door reven en niet dan met gevaar en de meeste omzigtigheid te naderen. Tusschen die reven vindt men op onderscheidene plaatsen openingen, geschikt om prau-

wen en kleine vaartuigen van weinig diepgang binnen te laten. Alleen aan de Noordwestzijde des eilands, in de nabijheid der negorij Brahoe, vindt men eene opening, die ruim 100 ellen breed is en waar wij het waagden binnen te gaan. Eenmaal binnen zijnde ligt men, met goede ankers, veilig en beschut tegen alle winden, in 7 tot 2 vademmen water, niet ver uit den wal. De branding die op de reven staat, welke deze ankerplaats vormen, is allerhevigst en men moet zulks gezien hebben om er zich een juist denkbeeld van te kunnen maken. Sommigen verzekeren, dat aan den Zuid- en Zuidoostkant mede veilige ankerplaatsen voor diepgaande schepen gevonden worden, doch in de oostmoesson is een naauwkeurig onderzoek dienaangaande, vooral met een zeilvaartuig, hoogst gevaarlijk ja roekeloos, en is in dat jaargetijde zelfs elke ankering aan dien kant onraadzaam.
